

Sakralni kompleks na lokalitetu Kaptol – Stari grad

**(preliminarni rezultati istraživanja
u 2018. godini)**

Znanstveni skup Arheologija Požeške kotline i Zapadne Slavonije
Požega, 08. – 12. 10. 2018.

Arheološki muzej Osijek
voditelj istraživanja: prof. Zvonko Bojčić
Danimirka Podunavac, dipl. arheolog

POVIJEST ISTRAŽIVANJA LOKALITETA KAPTON – STARI GRAD

- **1999. i 2000. godina** (Gradski muzej Požega, dipl. arheologinja Dubravka Sokač Štimac) - otkriveni temelji i dio korpusa kasnogotičke crkve s izduženim poligonalnim svetištem (pretp. da se radi o trobrodnoj crkvi?)
- **2001. godina** (Institut za arheologiju u Zagrebu, dr. sc. Željko Tomičić) – istražen prostor uz vanjsko lice istočnog zida poligonalnog svetišta kasnogotičke crkve (nekoliko dječjih ukopa) te istočni dio unutrašnjosti svetišta do nivelacije podnice
- **2018. godina** (Arheološki muzej Osijek, prof. Zvonko Bojčić):
 - cilj istraživanja: utvrđivanje tlocrtne dispozicije te strukturnih i tipoloških odrednica kasnogotičke crkve (mogućnost prezentacije u okviru projekta sveobuhvatne obnove Starog grada u funkciji kulturnog turizma)
 - prostor obuhvata istraživanja: spoj svetišta i lađe kasnogotičke crkve (trijumfalni luk i ramena crkve na sjeveru i jugu (širina lađe)) – ispod podnice svetišta gotičke crkve otkriveni su ostaci veće romaničke apside (iskop proširen prema zapadnoj strani)

**SAKRALNI KOMPLEKS
FORTIFIKACIJSKOG SKLOPA
KASNOGOTIČKO - RENESANSNOG
KAŠTELA KAPTON (zračni snimak)**

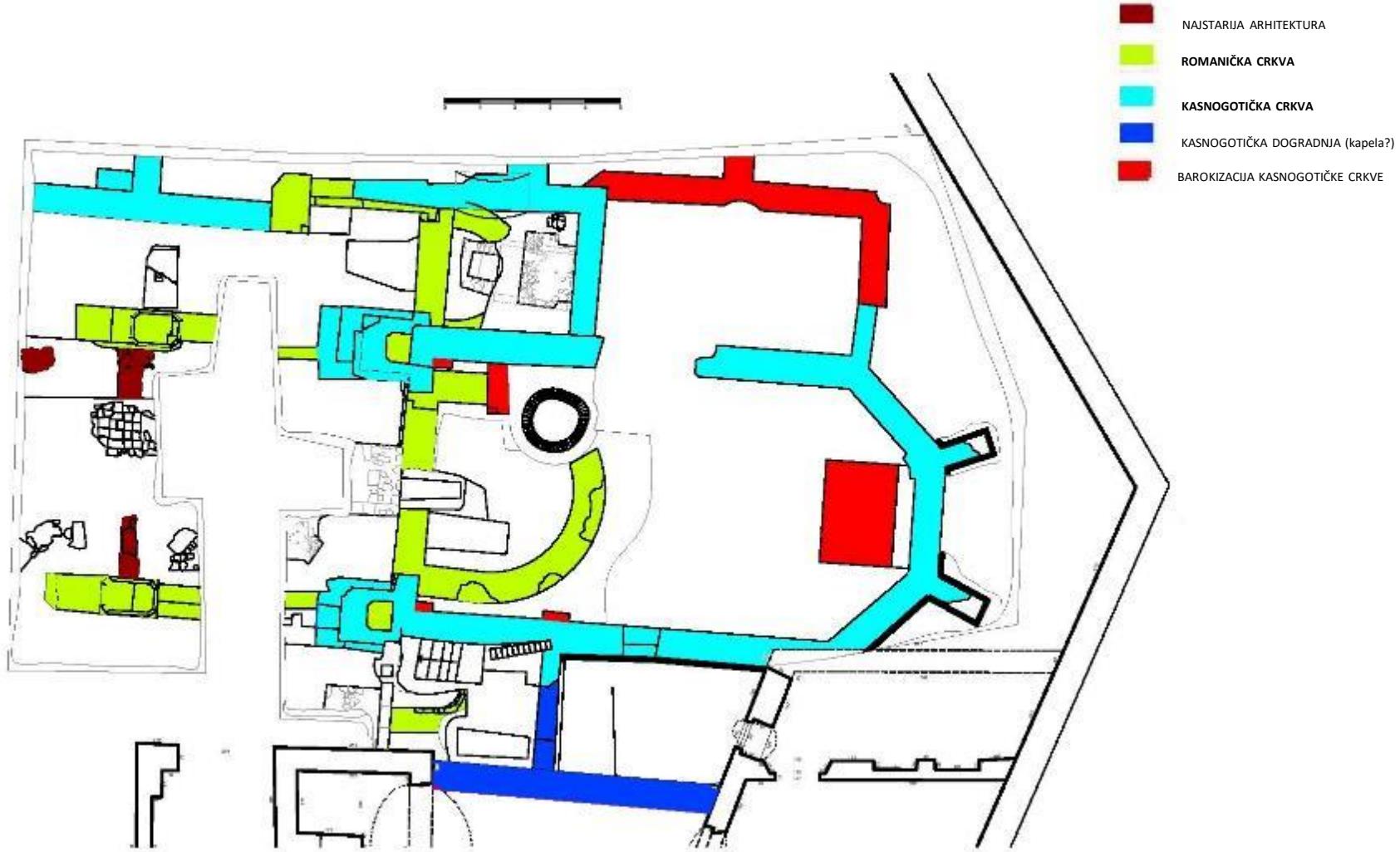
**TLOCRTNA DISPOZICIJA
SAKRALNE ARHITEKTURE
(pogled istok - zapad)**

- žuta oznaka - ziđe kasnogotičko-renesansnog kaštela s baroknim dogradnjama
- plava oznaka - arhitektonski sklop kasnobarokne crkve sv. Jurja
- crvena oznaka – ostaci zidova srednjovjekovnog sakralnog kompleksa Kaptol u unutrašnjosti kaštela s baroknim dogradnjama
- crna oznaka - srednjovjekovni zid kasnogotičke crkve iskorišten u zidanju kasnobarokne crkve sv. Jurja kao istočni zid broda crkve

SAKRALNI KOMPLEKS FORTIFIKACIJSKOG SKLOPA KASNOGOTIČKO - RENESANSNOG KAŠTELA KAPTON

(detalj tlocrta s naznačenim graditeljskim fazama)

SREDIŠNJA POLUKRUŽNA APSIDA ROMANIČKE TROBRODNE CRKVE

- ostaci arhitektonskog sklopa polukružne romaničke apside (označeno plavom strelicom)

unutrašnja dužina 3,90 m, širina 4,40 m, debljina zida 90 cm

- ostaci zida središnje polukružne romaničke apside (zračni snimak)

- pogled na južnu stranu zida polukružne romaničke apside

SREDIŠNJA POLUKRUŽNA ROMANIČKA APSIDA TROBRODNE CRKVE

- južni zid polukružne romaničke apside (oznaka plava strelica)
- apsida zidana rimskim cjelovitim i prelomljenim opekama koje su lomljene na dva - tri dijela, formirajući tako dimenzije opeka 27,28,30 ili 32 cm za format opeke za zidanje (tvz. dužnjak ili vežnjak)
- temeljna stopa zida sačinjena je od kamena lomljenjaka (manje veličine) koji je slagan u horizontalne redove, između kojih je zemljana ispuna
- horizontalna nivelirajuća posteljica zida (u visini 20 - 30 cm) formirana je od vapnene žbuke i kamena manje veličine

OSTACI ZIDA SJEVERNOG BOČNOG BRODA ROMANIČKE CRKVE

- sjeverni zid zidan cjelovitim romaničkim opekama veličine 27x13x5,5 cm i preomljenim rimskim opekama veličine 27,28,30 ili 32 cm u formatu tzv. *dužnjaka i vežnjaka* (plava oznaka)
- u donjem dijelu zida nivelirajuća vapnena posteljica od kamena (crvena oznaka)
- temeljna stopa zida od lomljenog kamena i nabijene zemlje (žuta oznaka)

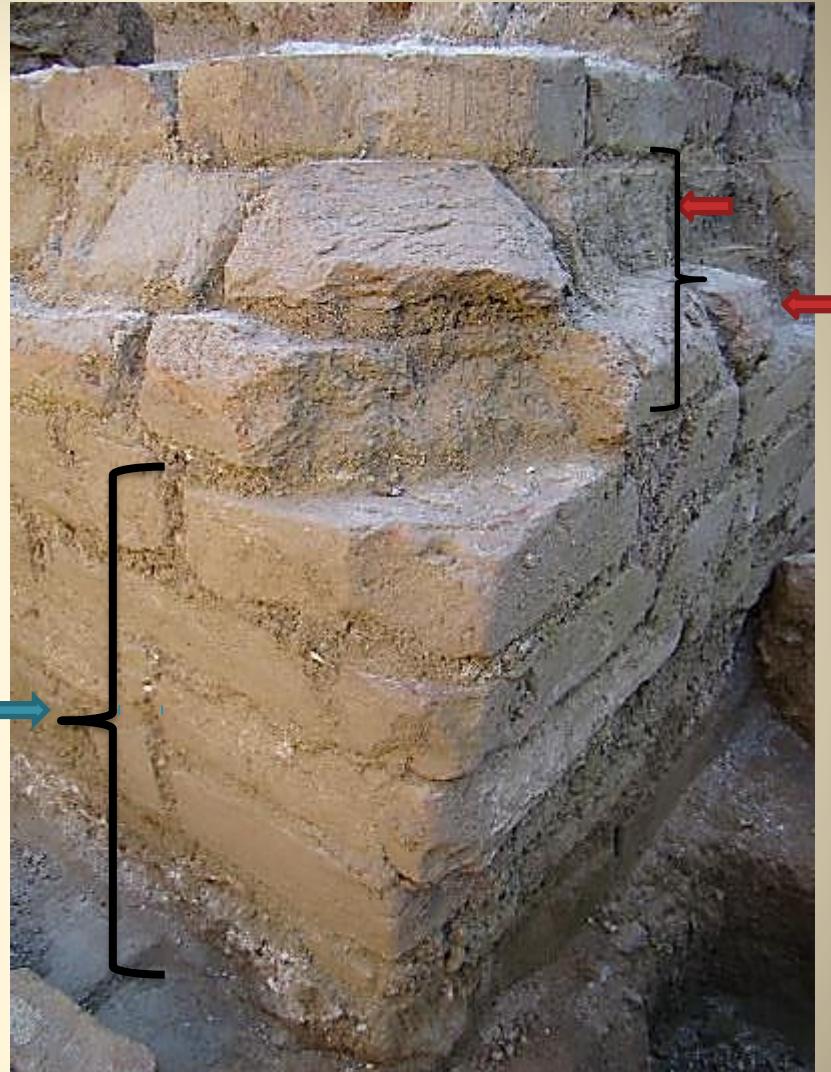
JUŽNI ZIDANI STUB SREDIŠNJE BRODA ROMANIČKE TROBRODNE CRKVE S TEMELJNOM STOPOM

- tlocrtna veličina postamenta zidanog stuba
 $160 \times 109 \text{ cm}$
- tlocrtna veličina tijela zidanog stuba sa skošenim stranicama $114 \times 83 \text{ cm}$

**JUŽNI ZIDANI STUB
SREDIŠNJE BRODA
ROMANIČKE TROBRODNE
CRKVE (donji dio stuba)**

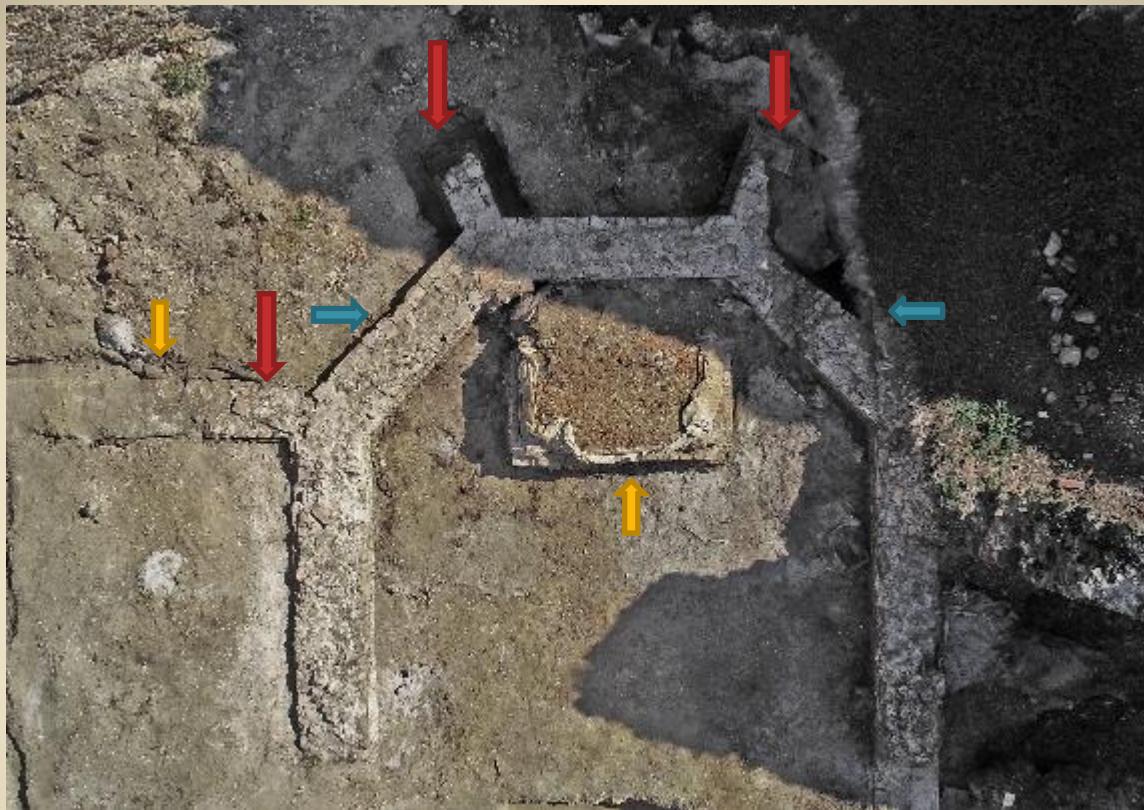
- zidani stub središnjeg broda romaničke crkve zidan rimskim cjelovitim, lomljenim i priklesanim opekama koje su završno bile ožbukane vapnenom tankoslojnom žbukom
- visina postamenta stuba 37 cm (plava oznaka)
- profilacija baze stuba sačinjena od priklesanih opeka, konfiguracija profilacije baze stuba polutorus, konkava
- visina profilirane baze 16 cm (crvena oznaka)

SJEVERNI ZIDANI STUB SREDIŠNJE BRODA ROMANIČKE TROBRODNE CRKVE (crvena oznaka)

- obzidavanje postamenta i tijela zidanog stuba središnjeg broda romaničke trobrodne crkve u kasnogotičkoj pregradnji i obnovi (plava oznaka)
- profilirani romanički kameni ulomak ugrađen u zid (žuta oznaka)

- ostaci zida kasnogotičkog poligonalnog svetišta, (plava oznaka)
unutrašnja dužina svetišta 13,70 m; širina 7,40 m
- poligonalno svetište bilo je uokvireno potpornjacima (crvena oznaka)
- unutrašnji ostaci postamenta baroknog oltara i sjeverne barokne dogradnje - barokna obnova kasnogotičkog poligonalnog svetišta i crkve (žuta oznaka)

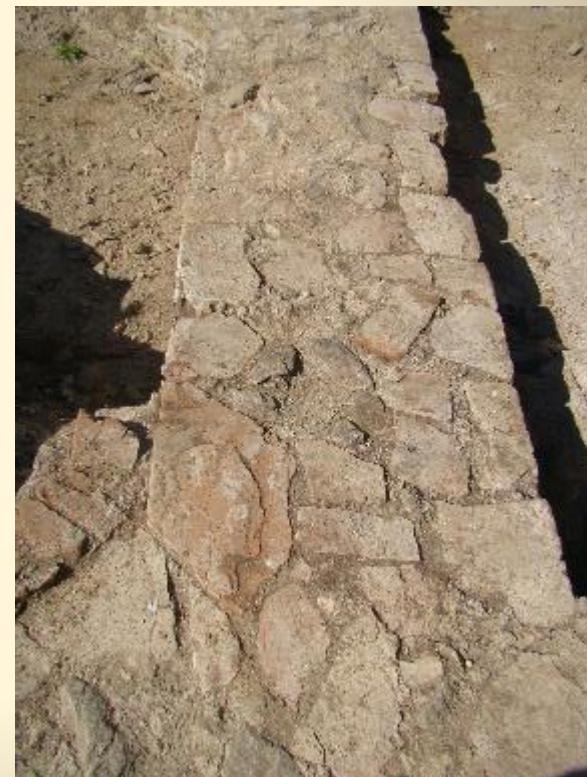
ZID POLIGONALNOG SVETIŠTA

način zidanja heterogenim materijalima, cjelovitim i/ili lomljenim opekama i kamenom
u razdoblju kasne gotike oko 1500. godine

- ostaci potpornjaka poligonalnog svetišta s kasnogotičkim soklom (plava oznaka)

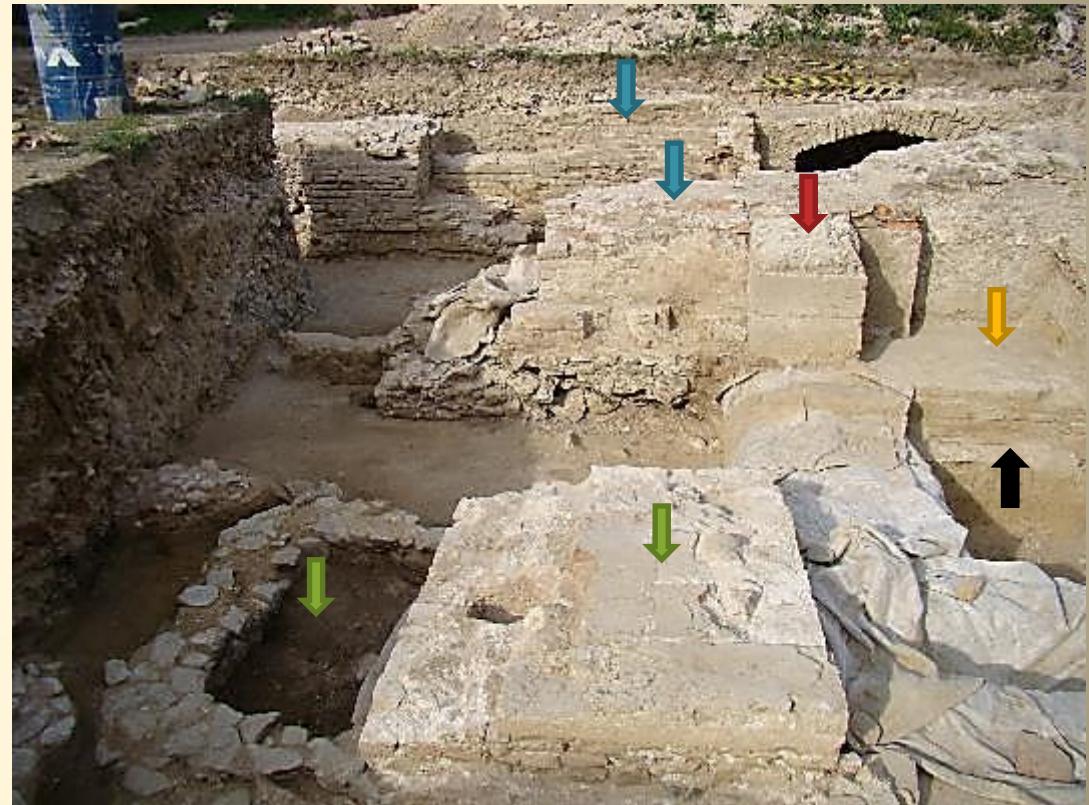

- zid poligonalnog svetišta crkve

OSTACI ZIDOVА ROMANIČKE CRKVE I DOGRAĐENOG KASNOGOTIČKOG POLIGONALNOG SVETIŠTA

- ostaci sjevernog zida sjevernog bočnog broda romaničke crkve s ulazom otvorom (plava oznaka)
- ostaci sjevernog poligonalnog postamenta stuba središnjeg broda romaničke crkve (plava oznaka)
- ostaci sjevernog postamenta trijumfalnog luka dograđenog kasnogotičkog poligonalnog svetišta (crvena oznaka)
- ostaci podnice kasnogotičkog poligonalnog svetišta (žuta oznaka)
- ostaci središnje polukružne romaničke apside trobrodne crkve s ostacima podnice (crna oznaka)

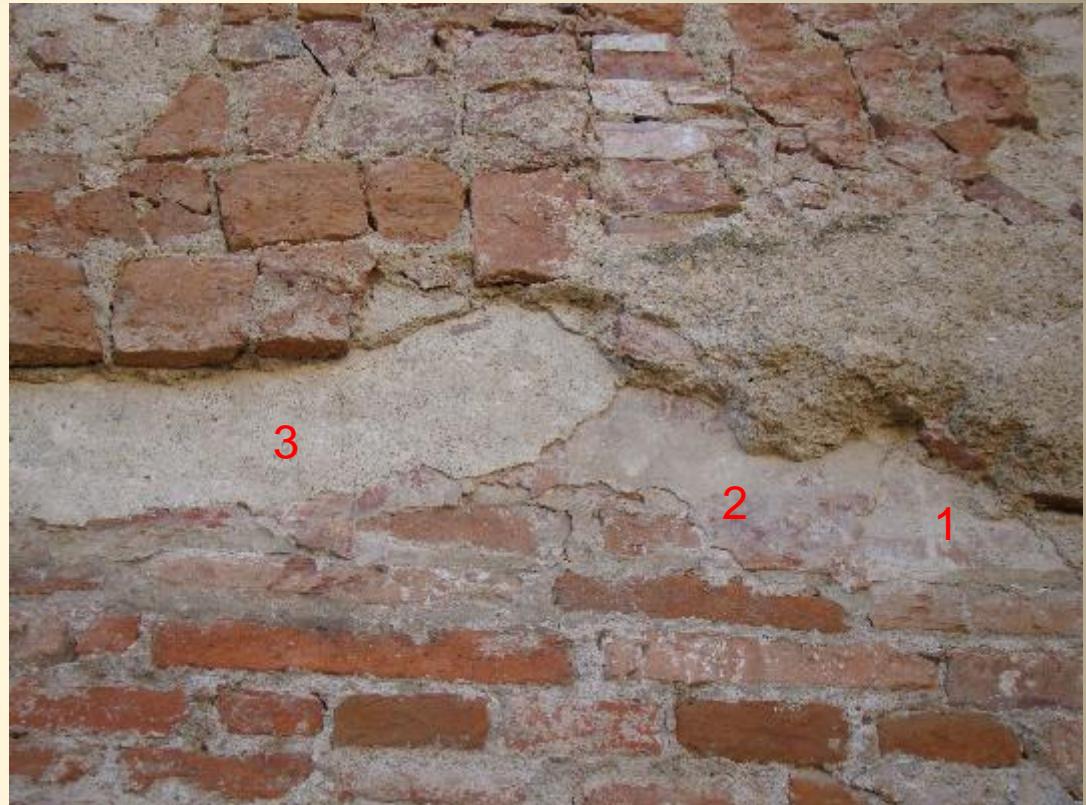
**ISTOČNI ZID
KASNOBAROKNE
CRKVE SV. JURJA
(postojeće stanje
pročelja)**

- istočni zid broda kasnobarokne crkve, u izvornoj koncepciji srednjovjekovni je zapadni zid nekadašnje kasnogotičke crkve
- na njegovoj sjevernoj strani, u donjem dijelu do korpusa zvonika, vidljivi su ostaci križnog svoda prostorije s kojom se pristupalo u I. kat zvonika (plava oznaka)
- na zidu su vidljive pozicije zazidanih prozorskih i ulaznih otvora (crvena oznaka)
- na zidu se, ispod prilijepljenih baroknih vertikalnih lezena, uočavaju ostaci dva sloja kasnogotičkog zidnog

**KASNOGOTIČKI ZIDNI OSLICI
NA NEKADAŠNJEM
ZAPADNOM ZIDU
KASNOGOTIČKE CRKVE
(danasm istočni zid broda crkve
sv. Jurja)**

- fragment prvog sloja zidnog kasnogotičkog oslika (oznaka 1.)
- fragment drugog sloja zidnog kasnogotičkog oslika (oznaka 2.)
- ostaci barokne unutrašnje vavnene žbuke, barokna obnova kasnogotičke crkve (oznaka 3.)

KASNOGOTIČKO SVODNO REBRO

- sitnozrnati pješčenjak
- kasnogotičko svodno rebro profilirano s trakom, dva bočna polutorusa i u donjem dijelu konkavom
- svodno rebro na sudarnim plohamama ima kvadratičnu rupu za spajanje pojedinih elemenata svoda pomoću željeznih trnova i olova
- KOMPARACIJA: profilacije svodnih rebara kasnogotičke crkve BDM u Voćinu, svodna rebra iz Iloka (tzv. kasna gotika vladislavskog tipa B. Rejta, kraj 15. i početak 16.stoljeća)

KASNOGOTIČKO SVODNO REBRO

profilirano s trakom, dva bočna polutorusa i u donjem dijelu konkavom, tzv. kasna gotika vladislavskog tipa B. Rejta, (kraj 15. i početak 16. stoljeća)

KASNOGOTIČKO SVODNO REBRO

svodno rebro profilirano kruškolikom profilacijom

KOMPARACIJA: svodno rebro s bivše franjevačke crkve sv. Margarete u Zrinu, početak 16.
stoljeća

ZAGLAVNI KAMEN KASNOGOTIČKOG SVODA

(početak 16. stoljeća)

- zaglavni kamen kasnogotičkog svoda, spajao je iz radijalnih smjerova 6 svodnih rebara s kruškolikim profilacijama
- na sudarnim plohama kruškolika rebra imaju kvadratičnu rupu za spajanje pojedinih elemenata svoda pomoću željeznih trnova i olova
- u razdoblju kasne gotike ovaj način spajanja je bio potreban zbog nekonstruktivnih smjerova svodnih rebara (rebra ne nose sama sebe, kao u razdoblju rane gotike)
- **KOMPARACIJA:** svodna rebra iz Iloka (tzv. kasna gotika vladislavskog tipa B. Rejta, kraj 15. i početak 16.stoljeća)

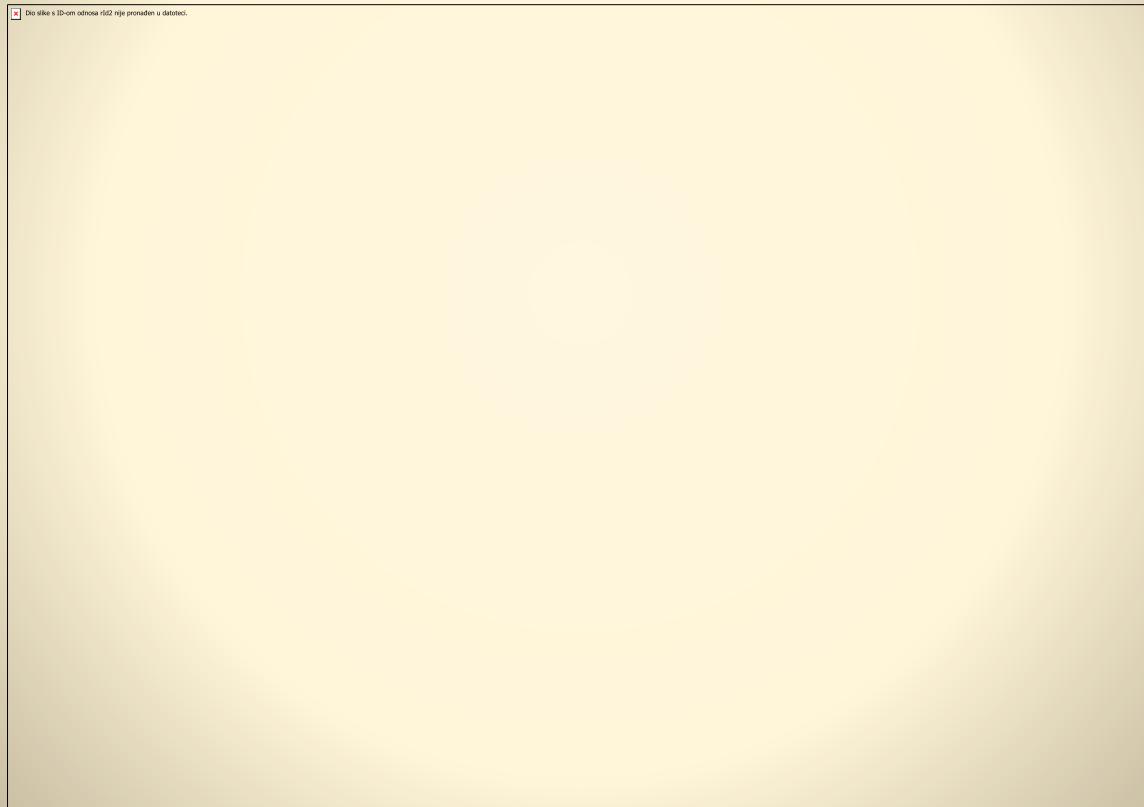
PROFILIRANA KAMENA ARHITEKTONSKA PLASTIKA ROMANIČKOG PORTALA

- tordirana baza ili stup bočne stranice portalna
- ulomak polukružnog nadvoja portalna profiliran polutorusom

PROFILIRANI ULOMAK ROMANIČKOG KRUŽIŠTA PROZORA

materijal: sivkasti sitnozrnati pješčenjak

ROMANIČKA CRKVA – PROFILIRANE OPEKE

(elementi vanjske artikulacije perimetralnih zidova crkve)

- romanička opeka pečena u kalupu (viseća arkadica potkrovnog vijenca)

- romanička opeka pečena u kalupu (dio profilacije doprozornika romaničkog prozora)

ROMANIČKA CRKVA – SEGMENTI PODNICE OD OPEKA

- romanička podna opeka (tavela) kockastog oblika

- romanička podna opeka (tavela) šesterokutnog oblika

SEGMENTI VITRAJA S KRUŽNIM OKNIMA (smeđe obojani)

- središnji dijelovi kružnih okna vitraja

- rubni dijelovi kružnih okna vitraja

SKELETONI UKOPI UNUTAR SAKRALNOG KOMPLEKSA KAPTOLE

(detalj tlocrta s naznačenim pozicijama grobova)

OČUVANI GROBOVI

- ~ 23 osobe
- 12 ukopa (1 osoba)
- 3 ukopa (više osoba (4 - 6))

UNIŠTENI GROBOVI

~20 - 25 osoba

GROBOVI BEJLOBRDSKE KULTURE (plava oznaka)

- 1 siguran
- 4 potencijalna

KASNOSREDNJOVJEKOVNI I NOVOVJEKOVNI GROBOVI (crvena i zelena oznaka)

- u lijesu (8)
- bez lijesa (1)
- neodređivo (1)

OSNOVNE ZNAČAJKE SKELETNIH UKOPA UNUTAR SAKRALNOG KOMPLEKSA KAPTOLE

UKOPI U LIJESU:

- 8 ukopa

GROB 5
(ruke savijene
na trbuhu)

UKOPI BEZ LIJESA:

- 6 ili 7 ukopa

ORIENTACIJA:

- zapad – istok (svi ukopi)

POLOŽAJ TIJELA:

- ispružen položaj na leđima
(svi ukopi)

POLOŽAJ RUKU:

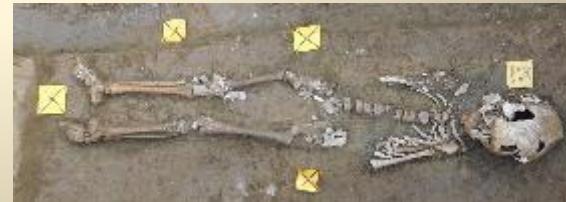
- savijene na trbuhu (3 ukopa)
- prekrižene na prsima (2 ukopa)
- prekrižene na zdjelici (1 ukop)
- ispružene uz tijelo (1 ukop?)
- neodredivo (8 ukopa)

GROB 9
(ruke prekrižene
na prsima)

GROB 4
(ruke prekrižene
na zdjelici)

GROB 3
(ruke ispružene
uz tijelo?)

UKOPI BJELOBRDSKE KULTURE

(11. stoljeće)

GROB 10 (SJ 232/233)

- ukop unutar središnje romaničke apside (sjeverni dio)

parcijalno očuvan skelet odrasle osobe
(presječen ukopom GROBA 6)

detalj ukopa s „in situ“
očuvanom „S“ karičicom)

„S“ karičica, srebro
(promjer 3,3 cm)

GROBNI PRILOZI BJELOBRDSKE KULTURE

iz uništenih grobova

(11. stoljeće)

GROB 4 (SJ 151/152)

- ukop unutar središnje romaničke apside (južni dio)
- nalazi bjelobrdske kulture sekundarno su dospjeli u zapunu ovoga groba (pronađeni su u gornjem dijelu zapune)

- 5 „S“ karičica, srebro
par - promjera 1,8 – 2,2 cm
- manja fragmentirana karičica

(1

cjelovito očuvan
skelet odrasle osobe
(ukop u lijesu)

OSTALI NALAZI IZ RAZDOBLJA BJELOBRDSKE KULTURE (11. stoljeće)

UGARSKI DENAR, srebro (sredina 11. stoljeća)

- pronađen u sloju uz temeljnu stopu romaničke crkve (zid sjeverne bočne lađe)
- mogući Stjepan I Sveti, Samuel Petar ili Andrija I (između 1038. i 1061. godine)

KASNOGOTIČKA ZIDANA GROBNICA (SJ 174/175) (GROB 13)

- jugozapadno uz svetište kasnogotičke crkve
- vanjske dimenzije 2,05 x 0,90 m
- okvir (vijenac) građen od lomljenog kamena vezanog žbukom
- unutrašnjost zidana kamenom i opekom vezanim žbukom (okomite bočne stranice)
- u gornjem dijelu zapune ulomci arhitektonske kamene plastike, opeke i veća količina sekundarno odbačenih ulomaka keramičkog posuđa, životinjskih kostiju, željeznih klinova i dr.
- na dubini od oko 1,60 m javlja se nekoliko skeletnih ukopa (3 cjelovita, 3 poremećena - obitelj?)
- ukop bez lijesa i bez grobnih priloga

zidana grobnica prije početka istraživanja, pogled sa zapada

skeletni ukopi unutar zidane grobnice (6 osoba?)

KASNOGOTIČKA ZIDANA GROBNICA (SJ 256/257)

(GROB 14)

ispod baze kasnogotičkog oltara SJ 139

- zapadno uz središnju apsidu romaničke crkve
- okvir (vijenac) građen od lomljenog kamena vezanog žbukom (dimenzije 2,15 x 1,13 m)
- unutrašnjost zidana kamenom i opekom vezanim žbukom (okomite bočne stranice – dimenzije 2,18 x 0,70 m)
- u zapuni ulomci crijepa, opeke, žbuke i veća količina ulomaka keramičkog posuđa, željeznih klinova i nagorenih ljudskih kostiju (prošarana zapuna s dosta gareži) – opljačkana i spaljena????
- nekoliko komada nagorenog drveta s pozlatom
- na dubini od oko 1 m javljaju se 2 cjelovitija + 1 djelomičan skeletni ukop (4 i više osoba?)
- ukop u lijesu

položaj zidane grobnice, pogled sa zapada

ukrašeni lončić (grobni prilog,,in situ”)

spaljeni skeletni ukopi u grobnici

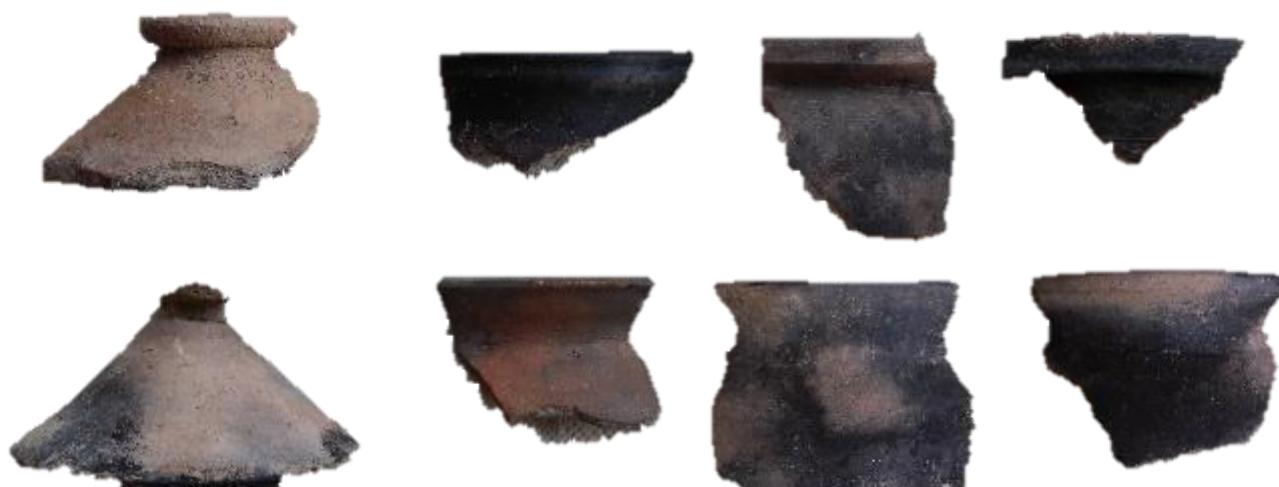

nagoreno drvo s pozlatom

GRUBO KERAMIČKO POSUĐE

(poklopci, lonci)

KERAMIČKI PEĆNJACI

(u obliku čaše, u obliku lukovice)

FINO KERAMIČKO POSUĐE

(zdjele, vrčevi, čaše, tanjuri)

STAKLENO POSUDE

KOŠTANI UPORABNI PREDMETI

(oplate drške noža, pisaljka)

METALNI PREDMETI

(konjanička i ratna oprema)

METALNI PREDMETI

(dijelovi nošnje)

METALNI PREDMETI

(noževi, ključevi)

UMJESTO ZAKLJUČKA...

- otkriće starije trobrodne romaničke crkve ukazuje na izrazitu povijesnu i graditeljsku slojevitost sakralnog kompleksa na lokalitetu Kaptol (**pozicija Zbornog kaptola sv. Petra?????**)
- Zborni kaptol sv. Petra u Požegi (*Capitulum ecclesiae beati Petri de Posega*)
 - povijesni podaci o požeškom Kaptolu su rijetki i sporadični (vrijeme osnutka???? – kraj 12. ili 1. polovina 13. stoljeća)
 - prvi spomen požeškog Kaptola (1217. godine, dokument pečujskog stolnog kaptola, spomen požeškog prepošta Tiburcija (*Diplomatički zbornik JAZU III, 206 – 207*))
 - prva poznata listina izdana od strane požeškog Kaptola kao „vjerodostojnog mjesta” (*locus credibili*) (1220. godine, kupoprodaja zemljišta u okolini Pleternice)
- istraživanja u 2018. godini ukazuju na obim pregradnje starije romaničke trobrodne crkve i njezino preoblikovanje u razdoblju gotike u kasnogotičku crkvu (obnovljena u duhu baroka i jedno vrijeme u funkciji, do izgradnje crkve sv. Jurja sredinom 18. stoljeća)

**HVALA
NA
PAŽNJI!**

